

ALEKSANDRA SZYMAŃSKA

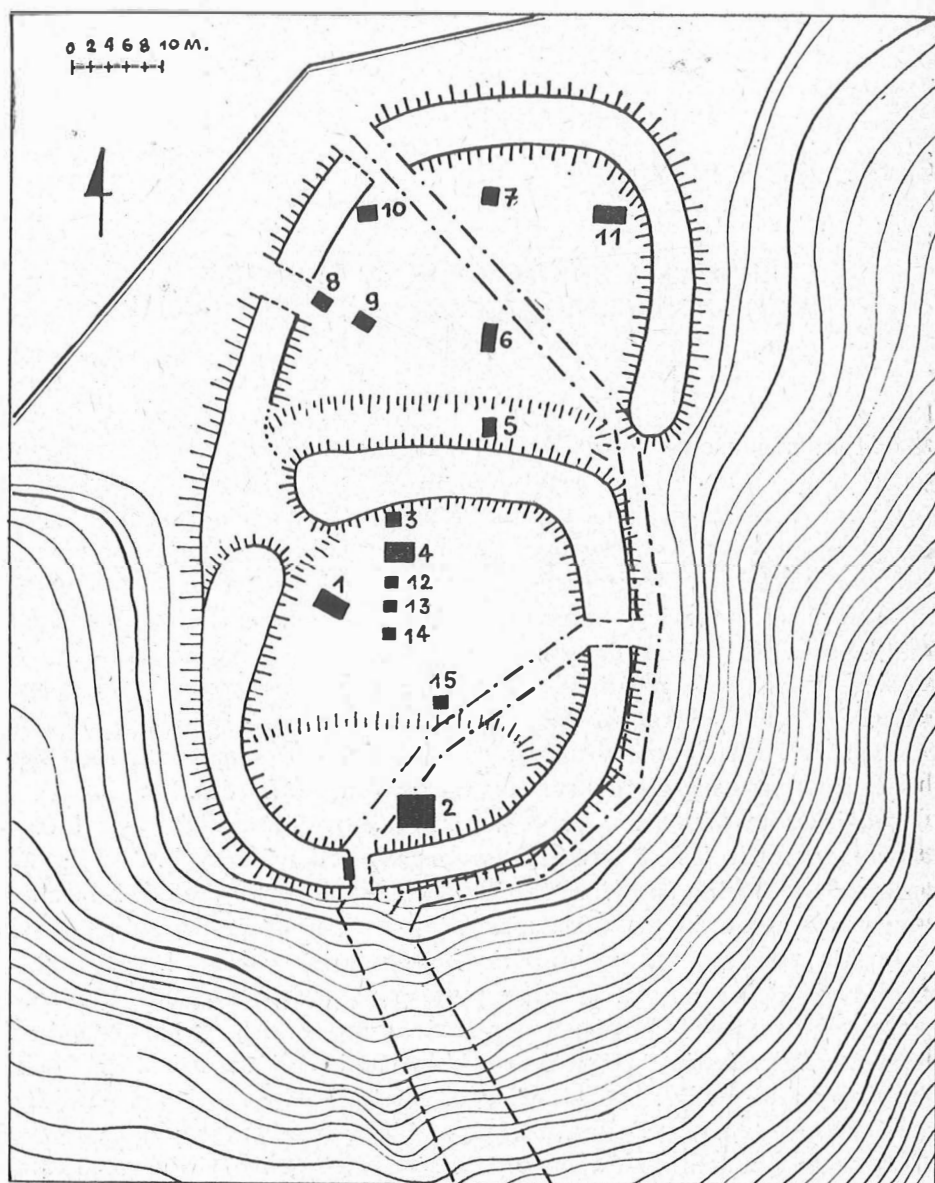
BADANIA SONDAŻOWE NA GRODZISKU WCZESNOŚREDNIOWIECZNYM W BĘDARGOWIE, POW. WEJHEROWO

Badania sondażowe na grodzisku wczesnośredniowiecznym w Będargowie, pow. Wejherowo, trwały od 9 VII — 20 VII 1968 r. Kierowała nimi mgr A. Szymańska — adiunkt Muzeum Archeologicznego w Gdańsku, a finansował Konserwator Zabytków Archeologicznych na województwo gdańskie. Dokumentację rysunkową oraz fotograficzną wykonał Andrzej Niwiński — student III roku Archeologii Śródziemnomorskiej Uniwersytetu Warszawskiego.

Celem badań było możliwie dokładne rozpoznanie archeologiczne grodziska. W trakcie prac zostały wykonane dokładne pomiary obiektu, sporządzono także plan sytuacyjny w skali 1:200 wraz z zaznaczeniem punktów wysokościowych oraz przekopanych sond (ryc. 1).

Grodzisko będargowskie leży w powiecie wejherowskim, na terenie którego znanych jest 8 grodzisk wczesnośredniowiecznych. Są to: Będargowo, Ciechocino, Gowino, Luzino, Orle, Pieleeszewo, Salino i Tuchom. Powiat wejherowski posiada urozmaicony krajobraz charakteryzujący się bogatą rzeźbą terenu, obfitością lasów, jezior i dolin, wzgórz, strumieni i niewielkich rzek. Według przyjętego podziału regionalnego obszar powiatu wejherowskiego obejmuje dwie krainy geograficzne, tj. Pobrzeże Kaszubskie i Pojezierze Kaszubskie, które dzieli od siebie pradolina rzeki Redy¹. Na południe od niej w północnej części Pojezierza Kaszubskiego, w miejscu gdzie przebiega łańcuch moren czołowych przeciętych rynkami lodowcowymi znajduje się wieś Będargowo. Najstarszy dokument dotyczący wsi pochodzi z 1284 r., w którym występuje ona pod mianem Baudargona. Dokument ten mówi, że książę Mestwin udziela Piotrowi, synowi Glabuny, wsie: Wielką Wieś i Będar-

¹ S. Lenczewicz, J. Kondracki, *Geografia fizyczna Polski*, Warszawa 1962, s. 204—222.

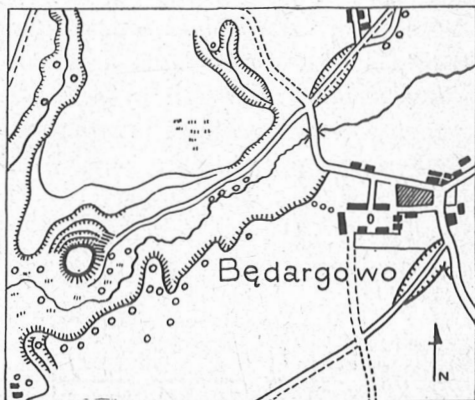

Ryc. 1. Plan warstwicowy grodziska, skala 1:900

Fig. 1. Contour plan of the stronghold ruins, scale 1:900

gowo, i uwalnia od wszystkich ciężarów prawa polskiego. W 1381 r. Będargowo należało do komornictwa mirachowskiego².

Grodzisko w Będargowie, dwuczłonowe — typu wyżynnego, bardzo korzystnie usytuowane pod względem obronnym, znajduje się około 700 m na południowy zachód od wsi. Leży ono między dwoma parowami o bardzo stromych zboczach; jednym z nich płynie rzeczka Dębica, a drugim wpadająca do niej struga (ryc. 2). Obiekt ten o kształcie nieregularnego czworoboku o średnicy wnętrza, łącznie z szerokością wału poprzecznego 82×44 m jest obwarowany wałem o przeciętnej wysokości 2 m i podzielony na dwie części poprzecznym, wysokim, 6-metrowym wałem oraz słabo zachowaną fosą, której ślady w postaci wgłębienia, biegnącego wzdłuż poprzecznego wału, widoczne są od strony północnej. Wał poprzeczny dzieli grodzisko na dwa człony: północny i południowy. Dochodzi on do krawędzi wyniesienia, łączy się ze wschodnim ramieniem podkowiastego wału czionu I południowego, trudno dostępnego z racji swego położenia (stroma zbocza). Grodzisko obecnie jest częściowo zalesione i zniszczone przez współczesne wkopy oraz drogi przecinające w kilku miejscach wały. Wnętrze jego charakteryzuje duża różnica głębokości po obu stronach wału poprzecznego.

Ryc. 2. Plan sytuacyjny grodziska, skala 1:62 500

Fig. 2. Site plan of the stronghold ruins, scale 1:62 500

Pierwsze badania powierzchniowe na grodzisku przeprowadzone zostały w 1882 r. przez właściciela majątku Aleksandra Treichela. Zebrał on z terenu grodziska zabytki w postaci ceramiki zdobionej i niezdobionej oraz polepę i węgiel drzewny, które przekazał do dawniejszego Muzeum Prowincjonalnego w Gdańsku³. Następne badania powierzchni-

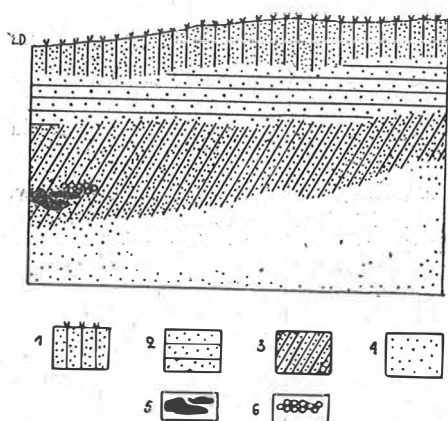
² W. Łęga, *Kultura Pomorza we wczesnym średniowieczu na podstawie wykopalisk*, Toruń 1930, s. 552; tenże, *Obraz gospodarczy Pomorza Gdańskiego w XII i XIII w.*, Poznań 1949, s. 122, 190; M. Perlbach, *Urkundenwessen Herzogs Mestwin II von Pommerellen*, „Preussisch-Pommerellischen Studien”, V. 2, Halle 1886 („Pommerellisches Urkundenbuch”, Gdańsk 1882, s. 339); F. Schultze, *Geschichte der Kreise Neustadt und Putzig*, Danzig 1907, s. 409.

³ Amtlicher Bericht über die Verwaltung der naturhistorischen, archaeologischen und ethnologischen Sammlungen des Westpreussischen Provinzial-Museums für das Jahr 1896, s. 48.

we miały miejsce już w latach powojennych, w 1960 r., kiedy to Konserwator Zabytków Archeologicznych na województwo gdańskie zebrał z terenu grodziska ułamki naczyń⁴. Podczas badań sondażowych przeprowadzonych w 1968 r. założonych zostało 16 sond o łącznej powierzchni 65,70 m². Sondy po obu członach grodziska zakładane były zarówno w pobliżu wałów, jak i na środku grodziska.

Człon I

Wnętrze I członu o średnicy wnętrza 40×40 m posiadającego prawie okrągły kształt jest silnie pofałdowane, jego powierzchnia wykazuje ogólną tendencję spadku w kierunku krawędzi wysoczyzny. Badania skoncentrowano w części przywałowej pośrodku majdanu, a ponadto założono sondę przecinającą poprzecznie wał dookołny. W sumie przekopanych zostało 9 sond (1—4 i 12—16) o łącznej powierzchni 41,70 m². Sonda 1 (3,0×1,5 m) założona została w odległości około 2 m od wału poprzecznego. W profilu (ryc. 3) rysowała się następująco:

Ryc. 3. Sonda 1, profil zachodni: 1 — szara spiaszczona próchnica z węglem drzewnym, 2 — szarżółty piasek z nieznaczny węglem drzewnym, 3 — brunatnoszary piasek z węglem drzewnym, 4 — żółty gliniasty piasek, 5 — fragmenty przepalonych belek, 6 — polepa, skala 1:27

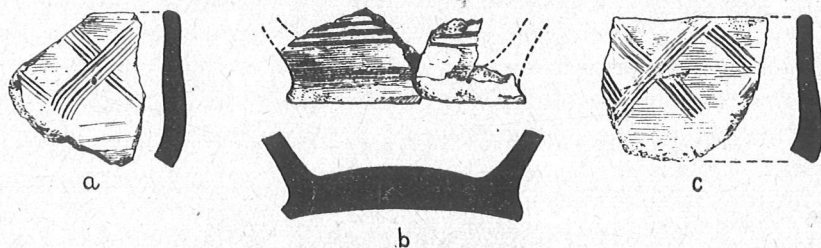
Fig. 3. Probe 1, western profile: 1 — grey sandy humns with charcoal, 2 — grey-yellow sand with a small amount of charcoal, 3 — brown-grey sand with charcoal, 4 — yellow clayey sand, 5 — fragment of charred beams, 6 — pugging, scale 1:27

I warstwa — spiaszczona próchnica o miąższości 0,20 m, gdzieniegdzie ze śladami spalenizny w postaci węgielków drzewnych, z której pochodzą 43 ułamki ceramiczne, w tym 9 górą obtaczanych, słabo profilowanych, zdobionych ukośnymi krzyżami wykonanymi wielozębny narzędziem oraz poziomymi, równoległymi żłobkami (ryc. 4a). Ponadto wyróżniono dwie krawędzie o brzegach wychylonych na zewnątrz oraz 6 fragmentów naczyń całkowicie obtaczanych z charakterystycznym ornamentem poziomymi, równoległymi żłobków.

II warstwę o miąższości 0,20 m stanowił szarżółty piasek z nieznaczny węglem drzewnym.

⁴ Dane archiwalne Muzeum Archeologicznego w Gdańsku. Z terenu Będargowa znane są ponadto dwa cmentarzyska kultury wschodniopomorskiej oraz skarb brązowy z okresu Hallstatt C, w skład którego wchodziły 2 taśmowate naszyjniki brązowe.

III warstwa o miąższości do 0,45 m posiadała brunatnoszary piasek z licznie występującym węglem drzewnym. W narożniku północno-zachodnim sondy znajdowały się fragmenty przepalonych belek, skupisko węgla drzewnych i kawałki polepy. Warstwa ta dostarczyła ceramiki w liczbie 42 fragmentów, pochodzących od różnych naczyń, spośród któ-

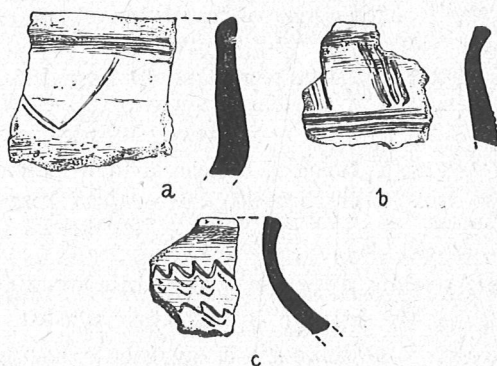

Ryc. 4. Sonda 1, ułamki naczyń: a — z warstwy I; b — z warstwy III; c — z warstwy III, skala 1:2,7

Fig. 4. Probe 1, fragments of pots: a — from layer I; b — from layer III; c — from layer III, scale 1:2,7

rych wymienić można 6 części przydennych. Jedna z nich pochodzi od naczynia całkowicie obtaczanego posiadającego silnie wyodrębnione, wklęsłe dno z lekko widocznym pierścieniem dookolnym i zdobiona jest w części przydennej ornamentem dookolnych, równoległych żłobków (ryc. 4b). Ponadto warstwa ta dostarczyła 11 ułamków naczyń górą obtaczanych, zdobionych ukośnymi krzyżami, wielokrotną linią poziomą, zygzakowatą oraz ukośnymi pasmami nakłuc wykonanych narzędziem grzebykowatym. Wśród nich znajdowały się 4 brzegi słabo profilowane, o krawędzi prawie prostej (ryc. 4c).

Sonda 2 (5,0 × 4,5 m) założona została w południowej części członu I, u podnóża wału, w odległości 1 m od niego. Po zdjęciu darni w warstwie szarobrunatnego piasku o miąższości do 0,30 m (warstwa I) znajdowała się ceramika w liczbie 61 ułamków, w tym fragmenty pochodzące od naczyń górą obtaczanych, słabo profilowanych, posiadające krawędzie proste bądź też zaokrąglone (ryc. 5a,b). W jednym tylko wypadku górna część naczynia — później krawędzi — jest

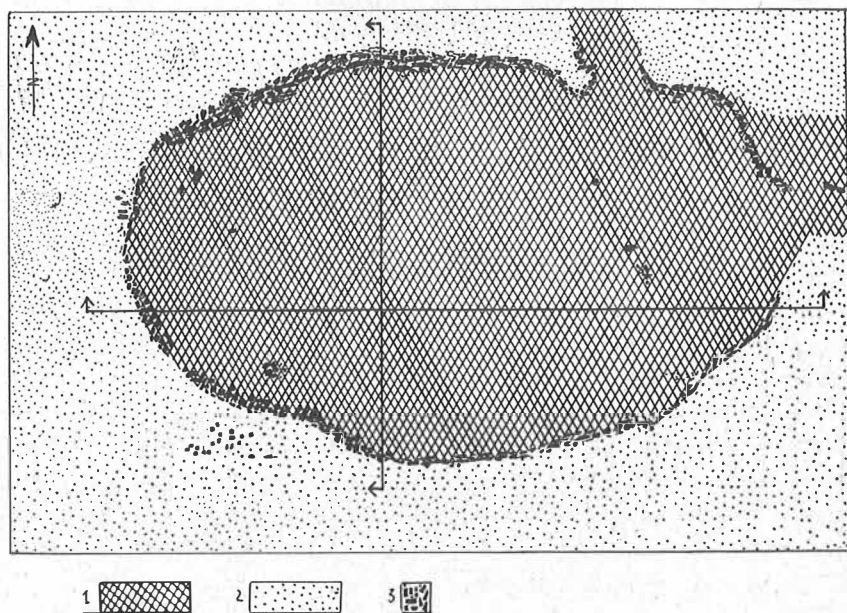

Ryc. 5. Sonda 2, a,b,c — ułamki naczyń z warstwy I, skala 1:2,5

Fig. 5. Probe 2, a,b,c — fragments of pots from layer I, scale 1:2,5

silnie wklęsła. Na ceramice widoczny jest ornament wielokrotnej linii falistej i ukośnych słupków wykonanych wielozębnym narzędziem (ryc. 5c).

II warstwę stanowiła ciemnobrunatna ziemia z węglem drzewnym i nie-liczną, mało charakterystyczną ceramiką. Z warstwą tą wiązała się ja-
ma 1 — pozostałość domostwa typu półziemiankowego, która zarysowa-
ła się wyraźnie na głębokości 0,5 m poniżej krawędzi wykopu. Została
ona odsłonięta i wyeksplorowana w całości. W rzucie poziomym miała
kształt wydłużonego owalu o wymiarach 4,5 m na osi wschód—zachód
i 2,7 m na osi północ—południe (ryc. 6). Wypełniona była ciemnobru-

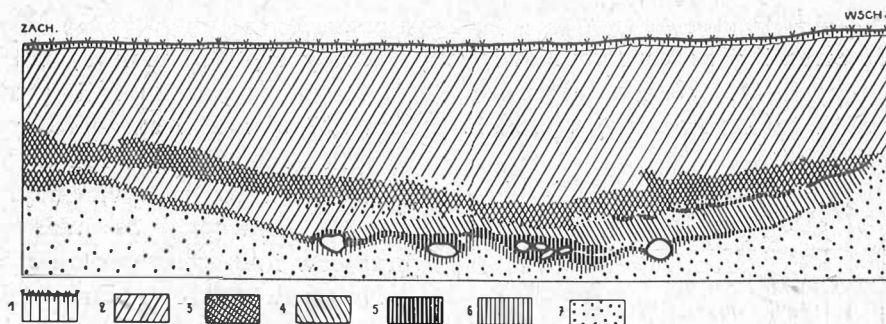

Ryc. 6. Sonda 2, rzut poziomy jamy 1, skala 1:50; 1 — ciemnobrunatna ziemia z węglem drzewnym, 2 — żółty gliniasty piasek, 3 — węgiel drzewny w ciemnej, brunatnej ziemi

Fig. 6. Probe 2, horizontal view of pit 1, scale 1:50; 1 — dark brown soil with charcoal, 2 — yellow clayey sand, 3 — charcoal in dark brown soil

natną ziemią przesyconą silnie węglem drzewnym, czytelnie rysującą się na tle żółtego, gliniastego piasku. W profilu miała kształt płaskiej niecki o głębokości 1 m oraz 4-warstwowe wypełnisko z paleniskiem (ryc. 7). Stratygraficznie warstwy układały się następująco:

Warstwa I — o miąższości do 0,20 m, z ciemną brunatną ziemią z zawartością dość dużej ilości węgla drzewnego. W warstwie tej znajdowała się liczna ceramika oraz niewielka ilość polepy.

Ryc. 7. Sonda 2, profil jamy 1: 1 — humus, 2 — szarobrunatny piasek, 3 — ciemnobrunatna ziemia z węglem drzewnym, 4 — ciemnobrunatna gliniasta ziemia z węglem drzewnym i polepą, 5 — czarna ziemia z intensywną spalenizną i popiołem, 6 — zielonkawa, tłusta glina, 7 — żółty piasek, skala 1:40

Fig. 7. Probe 2, profile of pit 1: 1 — humus, 2 — grey-brown sand, 3 — dark brown soil with charcoal, 4 — dark brown clayey soil with charcoal and pugging, 5 — dark soil with cinders and ashes, 6 — rich, greeny clay, 7 — yellow sand, scale 1:40

Warstwa II — o miąższości do 0,10 m, żółtego piasku, gdzieśgdzie z węglem drzewnym, bez materiału zabytkowego.

Warstwa III — o miąższości do 0,25 m, ciemnobrunatnej gliniastej ziemi z dość liczny węglem drzewnym i niedużą ilością polepy. Znajdowała się w niej bardzo duża ilość ceramiki. Z innych zabytków wymienić można ośkę kamienną, przęślik gliniany i bliżej nieokreślony przedmiot żelazny, prawdopodobnie nóż.

Warstwa IV — o miąższości do 0,20 m, czarnej ziemi z intensywnie występującą spalenizną, z nieliczną ceramiką i kilkoma niedużymi kamieniami. W warstwie tej znajdowało się małe, okrągłe palenisko o średnicy 0,40 m usytuowane mniej więcej pośrodku jamy. Składało się ono z dwóch warstw drobnych kamieni, gliny, polepy, węgla drzewnego i popiołu. Pod paleniskiem występowała tłusta, zielonkawa glina, która leżała bezpośrednio na calcu.

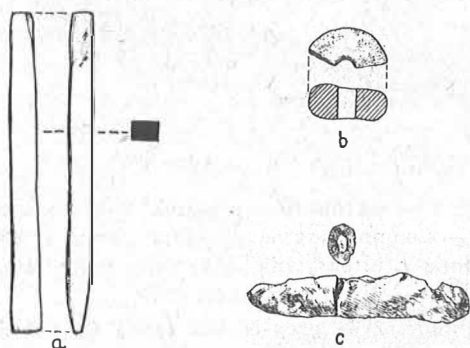
Inwentarz jamy:

Osełka kamienna, gładka, czworoboczna, wykonana z piaskowca, o kształcie wydłużonego prostokąta, bez otworu, na końcu zwężona, co świadczyłoby o jej częściowym zużyciu. Wymiary: dł. 12,8 cm, grub. 1 cm (ryc. 8a).

Przęślik gliniany, zachowany fragmentarycznie, płaski, w przekroju prostokątny. Wymiary: wys. 1,5 cm, średn. otw. 0,7 cm (ryc. 8b). Przedmiot żelazny, silnie skorodowany o nieznanym przeznaczeniu, długości 8,7 cm (ryc. 8c), być może nóż.

Ceramika

Na ceramikę wczesnośredniowieczną składały się 1023 ułamki, w tym zdobionych 170, górą obtaczanych 345 i fragment prątnicy. W grupie ceramiki górą obtaczanej wyróżnić można 237 ułamków niezdobionych,

Ryc. 8. Sonda 2, a — ośelka kamienna; b — przęślik gliniany; c — przedmiot żelazny, być może nóż, skala 1:3

Fig. 8. Probe 2, a — whetstone, b — clay spindle whorl, c — iron object, possibly a knife, scale 1:3

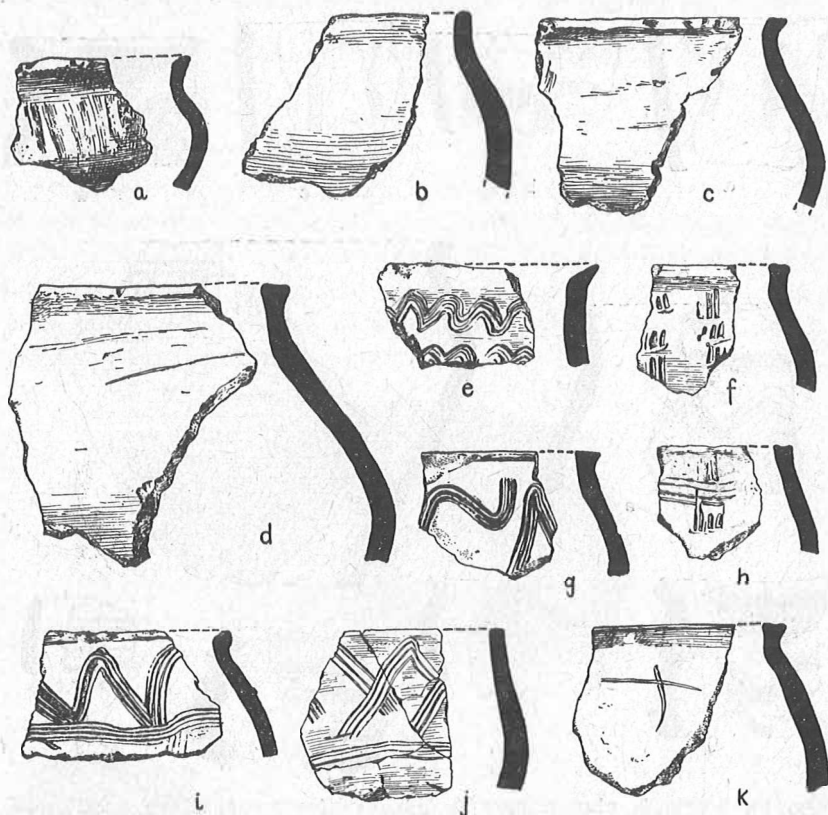
w tym 48 krawędzi, i 102 ułamki zdobione, wśród których znajduje się 67 krawędzi, 36 ułamków brzuśców i 40 części przydennych.

Naczynia górą obtaczane zachowały się przeważnie w niewielkich fragmentach naczyń słabo profilowanych, jajowatych i dwustożkowatych. W jednym tylko wypadku mamy do czynienia z fragmentem małej silnie profilowanej czarki wykonanej z gliny schudzonej drobnoziarnistą domieszką barwy jasnobrunatnej; grubość ścianki 0,5 cm (ryc. 9a).

Wśród form słabo profilowanych można wyróżnić naczynia

zdobione i niezdobione. Naczynia niezdobione posiadają wychylone brzegi i płasko lub nieco skośnie ścięte krawędzie (ryc. 9b) oraz lekko baniaste brzuśce (ryc. 9c, d). Są one wykonane z gliny schudzonej domieszką średnioziarnistą i wypalone na kolor szary bądź też szaroceglasty. Wymiary: przeciętna średn. otw. 15, 22, 24, 35 cm, grub. ścianek 8 cm. Naczynia zdobione posiadają brzegi proste z poziomo ściętymi krawędziami albo lekko odchylone z krawędziami spłaszczonymi i zaokrąglonymi lub ukośnie ściętymi. Naczynia wykonane zostały z gliny schudzonej domieszką grubo- i średnioziarnistą, wypalone przeważnie na kolor szary. Zdobione są ornamentem grzebykowym w postaci poziomych linii falistych, linii prostych krótkich pionowych i krzyżujących się (ryc. 9e-j). Jeden z fragmentów zdobiony jest pojedynczą krzyżującą się linią (ryc. 9k). Do tej grupy naczyń należą także 4 fragmenty naczyń posiadających wylewy prawie cylindryczne i krawędzie nieco skośnie ścięte do środka. Zdobione są pionowymi i krzyżującymi się liniami wykonanymi grzebieniem (ryc. 10a-c). Gлина schudzona domieszką średnioziarnistą, wypalona na kolor jasnobrunatny. Grubość ścianek 0,7 cm.

Naczynia jajowate reprezentowane są przez kilkadziesiąt fragmentów górnych części naczyń. Mają one brzegi odchylone lub wygięte na zewnątrz, krawędzie przeważnie zaokrąglone lub płasko ścięte. Zdobione są ornamentem grzebykowy z przeważającym wątkiem linii falistej (ryc. 10d, e),

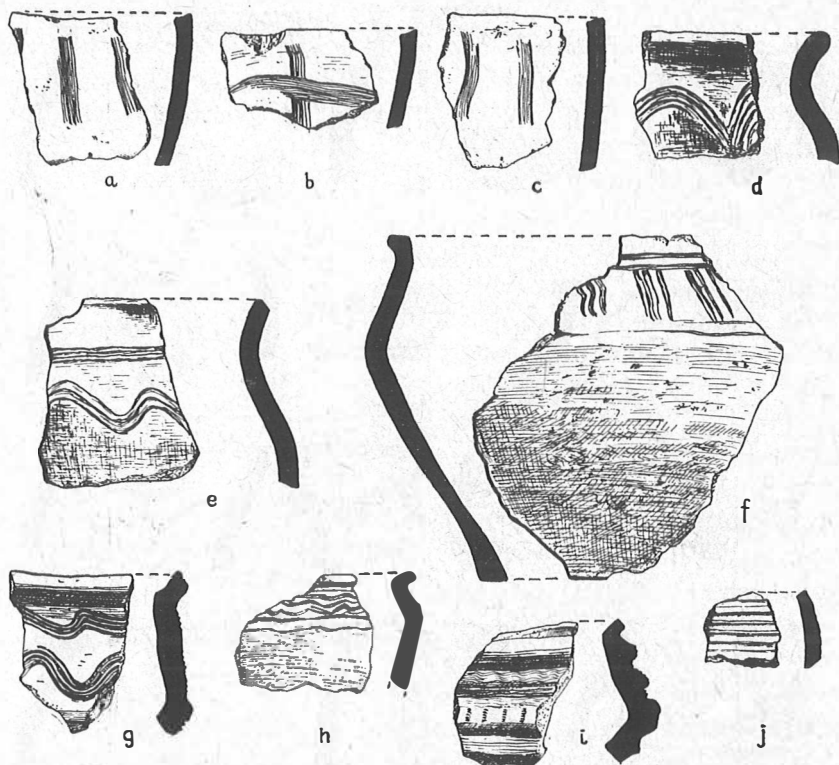

Ryc. 9. Sonda 2, ułamki naczyń: a — fragment silnie profilowanej czar-ki; b — fragment słabo profilowanego naczynia, niezdobionego; c,d — fragmenty słabo profilowanych naczyń z lekko baniastym brzuścem, niezdobionych; e—k — fragmenty naczyń słabo profilowanych, zdobionych, skala 1:3

Fig. 9. Probe 2, fragments of pots: a — fragment of a strongly profiled bowl; b — fragment of a poorly profiled, undecorated pot; c,d — fragments of poorly profiled pots with slightly bulbous bellies, undecorated; e—k — fragments of poorly profiled, decorated pots, scale 1:3

linii zygzakowatej, pionowych słupków i rzędów odcisków grzebienia oraz w jednym wypadku ornament stempelkowy w postaci kółek. Wykonane są z gliny schudzonej domieszką średnio- i gruboziarnistą, wypalone na kolor szary i szarobrunatny. Wymiary: przeciętna średnica otworu 23, 24 cm, grubość ścianek 0,6—0,8 cm.

Formy dwustożkowate reprezentowane są przez fragmenty brzuśców z załomem oraz 4 fragmenty górnych części naczyń, posiadających wysoko umieszczone załomy: 1. fragment naczynia z krawędzią płasko ściętą wychyloną na zewnątrz. Między załomem a krawędzią znajduje się

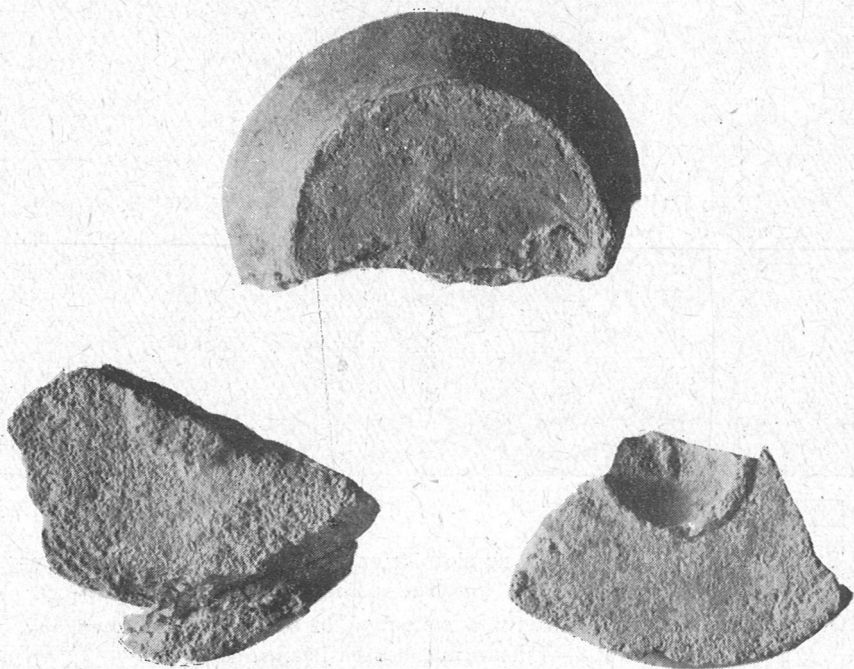
Ryc. 10. Sonda 2, ułamki naczyń: a,b,c — fragmenty słabo profilowanych naczyń z cylindrycznym wylewem; d,e — fragmenty naczyń jajo-watych; f—i — fragmenty naczyń dwustożkowych. Sonda 4, j — fragment naczynia, skala 1:3

Fig. 10. Probe 2, fragments of pots: a,b,c — fragments of poorly profiled pots with cylindrical spout; d,e — fragments of ovoid pots; f—i — fragments of biconical pots. Probe 4, j — fragment of pot, scale 1:3

ornament grzebykowy w postaci poziomych i ukośnych linii. Głina schudzona średnioziarnistą domieszką, wypalona na kolor jasnobrunatny, grubość ścianki 0,7 cm (ryc. 10f); 2. fragment naczynia z wrębem na pokrywkę, krawędź skośnie ścięta wychylona na zewnątrz, zdobiony wielokrotną linią falistą między załomem a krawędzią; glina schudzona drobnoziarnistą domieszką, barwy szarobrunatnej, grubość ścianek 0,9 cm (ryc. 10g); 3. fragment naczynia małych rozmiarów z krawędzią wychyloną na zewnątrz, zdobiony linią falistą i poziomymi liniami w górnej części, wykonane z gliny schudzonej domieszką średnioziarnistą, wypalona na kolor czarny, grubość ścianki 0,8 cm (ryc. 10h); 4. fragment górnej części naczynia o zaokrąglonej krawędzi, zdobiony poziomymi głębokimi bruzdami i ornamentem grzebykowym w postaci poziomych

linii oraz pionowych nakłuć grzebykiem, znajdujących się na samym załamie. Wykonane zostały z gliny schudzonej domieszką średnioziarnistą i wypalone na kolor szarobrunatny. Posiada przełom dwubarwny. Grubość ścianki 1 cm (ryc. 10i).

Dna w grupie naczyń górą obtaczanych zachowały się tylko fragmentarycznie. Są one z reguły płaskie; na niektórych zachowały się odciski osi. Wykonane zostały z gliny schudzonej domieszką średnio- i gruboziarnistą, wypalone niejednolicie na kolor szarobrunatny. Na kilku z nich widoczne są ślady ugniatania i wygładzania. Wymiary: średn. den 8,9 cm, grub. ścianek 0,8—1 cm (ryc. 11).

Ryc. 11. Sonda 2, dna naczyń.

Fig. 11. Probe 2, bottom of a pot

Najbliższą analogię do wyżej opisanych naczyń stanowić może ceramika z grodziska w Skarszewach, pow. Kościerzyna⁵, Otomina, pow. Gdańsk⁶, Sopotu⁷.

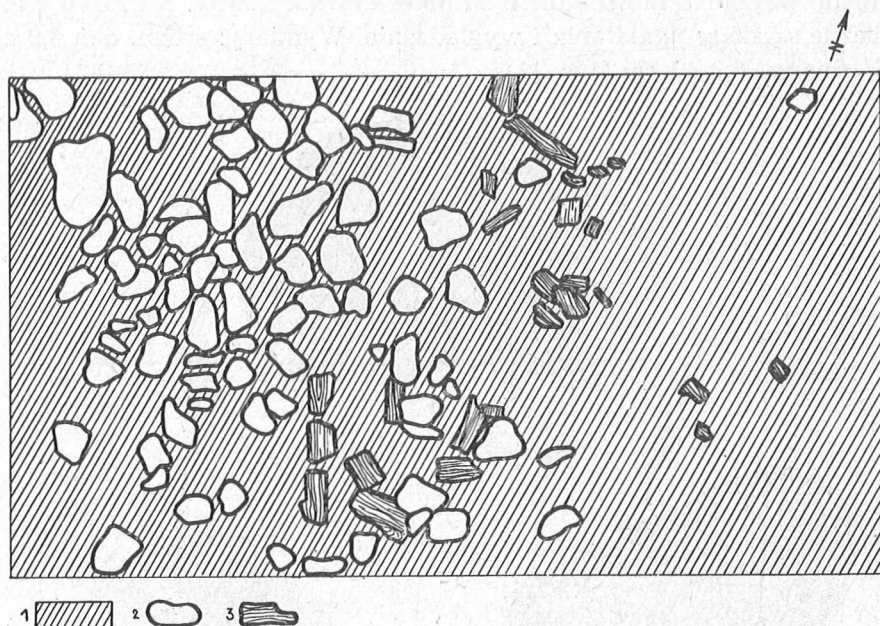
⁵ A. Szymańska, *Wyniki badań przeprowadzonych w roku 1966 na grodzisku wczesnośredniowiecznym w Skarszewach, pow. Kościerzyna*, „Sprawozdania Archeologiczne”, t. 20, 1969, s. 186—193.

⁶ Z. Hołowińska, *Wczesnośredniowieczne grodzisko w Otominie, pow. Pruszcz Gdański*, „Pomerania Antiqua”, t. 1, 1965, s. 289—309.

⁷ Zbiory Muzeum Archeologicznego w Gdańsku.

Sonda 3 ($2 \times 1,5$ m). Warstwa I — brunatna próchnica o miąższości do 0,38 m. Bez materiału zabytkowego. Poniżej zalegał calec w postaci żółtego, zwirowatego piasku.

Sonda 4 ($3,5 \times 2$ m). Założona została w północnej części członu I. Warstwa I — o miąższości do 0,40 m, z brunatnej próchnicy, w której od strony zachodniej wystąpiło skupisko kamieni złożone z mniejszych i większych otoczków bez regularnego układu. Między nimi znajdowały

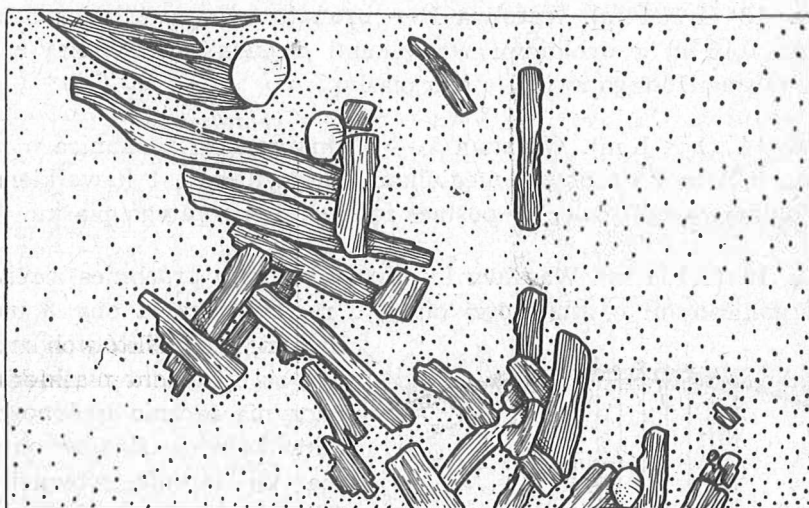

Ryc. 12. Sonda 4, warstwa I ze skupiskiem kamieni: 1 — brunatna ziemia, 2 — kamienie, 3 — kawałki spalonych belek, skala 1:30

Fig. 12. Probe 4, layer I with a collection of stones: 1 — brown soil, 2 — stones, 3 — pieces of charred beams, scale 1:30

się kawałki spalonych belek drewnianych oraz duża ilość węgla drzewnych. Ponadto brunatna ziemia przesycona była miejscami spalenizną (ryc. 12). Dostarczyła ona 8 ułamków ceramiki, wśród których wyróżniono 2 fragmenty śródścienne naczynia zdobionego poziomymi, równoległymi żłobkami (ryc. 10j). Gлина dobrze wypalona, z domieszką drobnoziarnistego piasku.

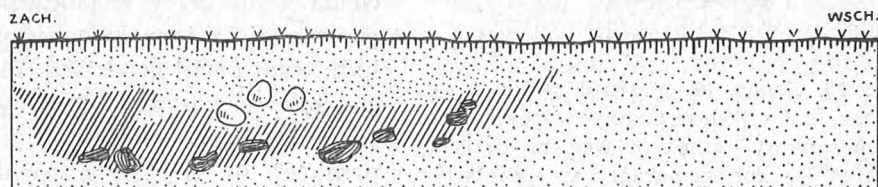
Warstwa II — żółty piasek określony jako calec, na którym bezpośrednio znajdowały się spalone belki drewniane leżące równolegle i prostopadle, miejscami tworząc jak gdyby przekładkę, która w stosunku do linii wału biegła ukośnie (ryc. 13). Powyższa konstrukcja drewniana uchwycona została fragmentarycznie na niewielkim odcinku, reszta bo-

Ryc. 13. Sonda 4, warstwa II z fragmentarycznie zachowaną konstrukcją drewnianą, skala 1:30

Fig. 13. Probe 4, layer II with fragmentarily preserved wooden construction, scale 1:30

wiem belek wchodziła w profil północny i południowy (ryc. 14). Niemniej jest ona śladem istniejącego we wczesnym średniowieczu zabudowania drewnianego, być może nawet o charakterze gospodarczym.

Ryc. 14. Sonda 4, profil północny: 1 — brunatna ziemia, 2 — kawałki spalonych belek, 3 — piasek, 4 — kamienie, skala 1:30

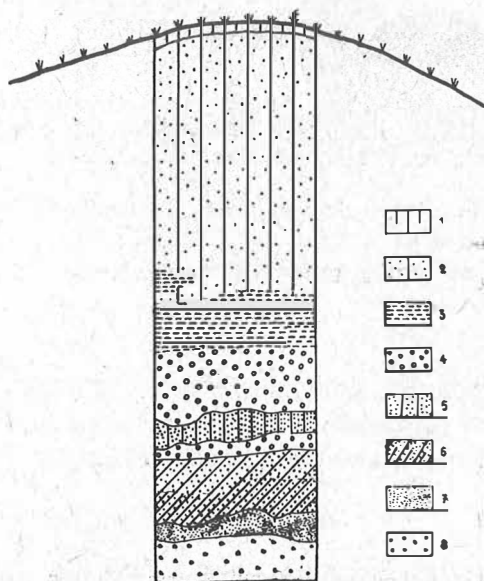
Fig. 14. Probe 4, northern profile: 1 — brown soil, 2 — pieces of burnt beams, 3 — sand, 4 — stones, scale 1:30

Sonda 12 (1×1 m). Warstwa I — brunatna próchnica o miąższości do 0,20 m. Wydobyto z niej 2 kawałki polepy. Poniżej zalegał całec w postaci żółtego zwirowatego piasku.

Sonda 13 (1 × 1 m). Warstwa I — brunatnoszara próchnica o miąższości do 0,19 m z drobnymi węgielkami drzewnymi. Poniżej zalegał calec w postaci żółtego żwirowatego piasku.

Sonda 14 (1 × 1 m). Warstwa I — brunatnoszara próchnica o miąższości do 0,21 m z drobnymi węgielkami drzewnymi i 1 kawałkiem popły. Poniżej zalegał calec w postaci żółtego, żwirowatego piasku.

Sonda 15 (1 × 1 m). Warstwa I — brunatnoszara próchnica z resztkami organicznymi o miąższości do 0,20 m. Dostarczyła ona 3 ułamki naczyń, wśród których znajdował się fragment płaskiego dna naczynia ręcznie lepionego bez jakichkolwiek śladów obtaczania po stronie wewnętrznej. Gлина dobrze wypalona z domieszką gruboziarnistego piasku i tłuczonego kamienia, barwy jasnobrunatnej. Pozostałe ułamki są mało charakterystyczne. Poniżej warstwy kulturowej zalegał calec w postaci żółtego piasku.

Ryc. 15. Sonda 16, przekrój wału: 1 — humus, 2 — jasnobrunatny piasek, 3 — szarobrunatny piasek z węglem drzewnym, 4 — żółtopomarańczowy, gliniasty piasek, 5 — szary piasek z nielicznym węglem drzewnym, 6 — szarobrunatny i ciemnobrunatny piasek z licznym węglem drzewnym i gliną, 7 — szary piasek, 8 — calec, skala 1:32

Fig. 15. Probe 16, cross-section of ram-part: 1 — humus, 2 — light brown sand, 3 — grey brown sand with charcoal, 4 — yellow-orange clayey sand, 5 — grey sand with small amounts of charcoal, 6 — grey-brown and dark brown sand with plenty of charcoal and clay, 7 — grey sand, 8 — virgin soil, scale 1:32

Gлина dobrze wypalona z domieszką gruboziarnistego piasku i tłuczonego kamienia, barwy jasnobrunatnej. Pozostałe ułamki są mało charakterystyczne. Poniżej warstwy kulturowej zalegał calec w postaci żółtego piasku.

Sonda 16 (1,0 × 0,70 m) założona została w miejscu przecięcia wału przez współcześnie przebiegającą tam drogę, w południowej partii grodziska. Prostopadle do nasypu wału o wysokości 2,5 m odsłonięto jego przekrój, w którym wyróżniono 8 warstw kulturowych. Obecność węgla drzewnych w warstwach II, IV i V sugerowałaby jego drewniano-ziemną konstrukcję. Zewnętrzna część nasypu wałowego była to warstwa współczesnej darni i próchnicy. Następne warstwy zalegające do siebie równoległe stratygraficznie (ryc. 5) układały się następująco:

I warstwa — o miąższości 1,20 m jasnobrunatnego piasku.

II warstwa — o miąższości 0,25 m szarobrunatnego piasku z węglem drzewnym. Dostarczyła ona 10 ułamków naczyń, wśród których znajdował się mały fragment części przydennej naczynia oraz 3 ułamki śródsściennie pochodzące od naczyń górą obtaczanych. Gлина schudzona średnioziarnistą domieszką, barwy szarobrunatnej.

III warstwa — o miąższości 0,30 m żółtopomarańczowego, gliniastego piasku.

IV warstwa — o miąższości 0,12 m szarego piasku z nielicznym węglem drzewnym.

V warstwa — o miąższości 0,10 m żółtopomarańczowego, gliniastego piasku.

VI warstwa — o miąższości 0,30 m szarobrunatnego i ciemnobrunatnego piasku z dość licznym węglem drzewnym i gliną.

VII warstwa — o miąższości 0,12 m szarego piasku.

VIII warstwa — całec.

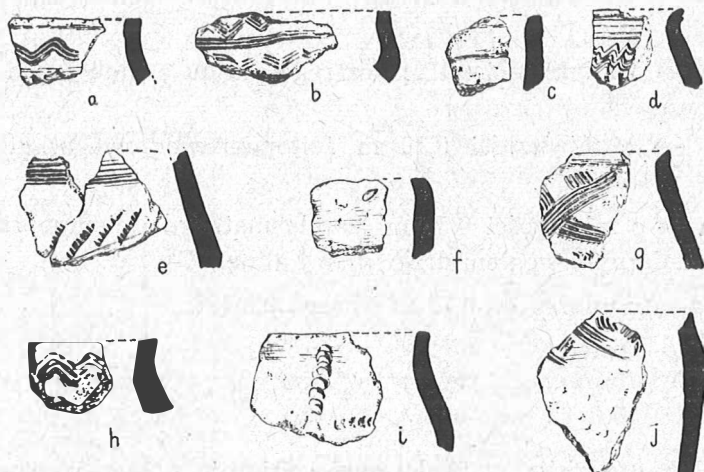
Człon II

Drugi człon grodziska w Będargowie zajmuje obszar o powierzchni wnętrza 45×36 m. Posiada podkowiasty wał, wysoki ok. 2 m, o łagodnych stokach zewnętrznych, który prawdopodobnie powiązany był także umocnieniami obronnymi I członu. Obecnie jednak jest to o tyle trudne do stwierdzenia, ponieważ poprzecinany jest przez współcześnie przebiegające drogi. Od strony poprzecznego wału widoczne jest wgłębienie (dawna fosa) biegnące równolegle do wału. Majdan jego jest prawie poziomy, nieznacznie obniżający się w kierunku fosy. Różnica głębokości dna fosy w porównaniu z poziomem środka majdanu wynosi ok. 2 m. Założono 7 sond — (nr 5—11) o łącznej powierzchni 24 m^2 .

Sonda 5 ($2 \times 1,5$ m) na dnie fosy. Warstwa I — brunatna, szara piaszczysta próchnica o miąższości do 0,30 m, poniżej wystąpił całec w postaci żółtego piasku. Dostarczyła ona 8 ułamków naczyń: 1. fragment górnej części naczynia górą obtaczanego, słabo profilowanego, o prostej nieco wychylonej na zewnątrz krawędzi, poniżej której znajduje się ornament potrójnej linii falistej i poziomych żłobków. Gлина schudzona domieszką drobnoziarnistą, barwy jasnobrunatnej (ryc. 16a); 2. śródsścienny fragment dwustożkowatego naczynia o ostrym załomie brzuśca, ze słabo widocznymi śladami obtaczania. Jest on zdobiony powyżej załomu na przemian linią falistą i linią poziomą wykonaną trójzębnym narzędziem. Gлина dobrze wypalona z domieszką drobno- i średnioziarni-

stego piasku (ryc. 16b); 3. śródsieczny fragment naczynia ze śladami obtaczania zdobiony poziomą linią (ryc. 16c).

Sonda 6 ($2,5 \times 1,5$ m). Warstwa I — szarobrunatnej próchnicy o miąższości do 0,25 m. Nie dostarczyła żadnych zabytków. Poniżej zalegał całec w postaci żółtego, droбноziarnistego piasku.

Ryc. 16. Sonda 5, a,b,c — ułamki naczyń. Sonda 8, d,e,f — ułamki naczyń. Sonda 11, g—j — ułamki naczyń z jamy 2, skala 1:3

Fig. 16. Probe 5, a,b,c — fragments of pots. Probe 8, d,e,f — fragments of pots. Probe 11, g—j — fragments of pots from pit 2, scale 1:3

Sonda 7 ($1,5 \times 1,5$ m). Warstwa I — o miąższości do 0,20 m szarobrunatnej próchnicy z kilkoma węgielkami drzewnymi. Poniżej zalegał całec w postaci żółtej spiaszczonej gliny.

Sonda 8 ($2 \times 1,5$ m). Warstwa I — brunatnej próchnicy o miąższości do 0,25 m. Warstwę II stanowił szarozółty piasek bez materiału zabytkowego. Poniżej zalegał całec w postaci żółtego piasku. Dostarczyła ona 27 ułamków naczyń glinianych, wśród których wyróżniono 19 ułamków ze śladami obtaczania, w tym: 1. górna część naczynia o wychylonej na zewnątrz krawędzi, pod którą po zewnętrznej stronie znajdują się żłobki, ornament wielokrotnej linii falistej i poziomych nakłuć wykonanych grzebykiem. Głina barwy ceglastej z domieszką gruboziarnistego piasku (ryc. 16d); 2. fragment naczynia dwustożkowatego o słabo zaznaczonym załomie brzuśca, powyżej którego znajduje się ornament ukośnych na-

kłuć wykonanych grzebykowatym narzędziem oraz wielokrotnych równoległych linii poziomych. Powierzchnia gładka, glina ciemnobrunatna, schudzona domieszką średnio- i drobnoziarnistą (ryc. 16e); 3. dwa ułamki naczynia dwustożkowatego, na którego załomie znajduje się słabo widoczny ornament linii falistej i odciski ziarna (ryc. 16f).

Sonda 9 ($2 \times 1,5$ m). Warstwa I — brunatnej próchnicy o miąższości do 0,18 m, bez materiału zabytkowego. Poniżej zalegał calec w postaci żółtego piasku.

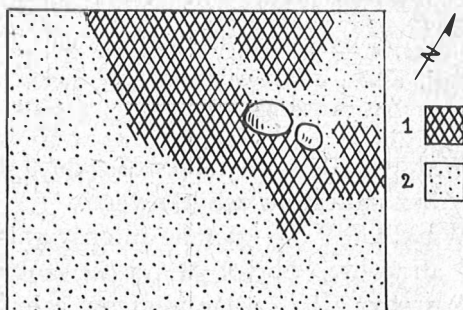
Sonda 10 ($2 \times 1,5$ m). Warstwa I — brunatnej próchnicy o miąższości do 0,20 m. Poniżej wystąpił żółty calec. Z warstwy I wydobyto 10 ułamków naczyń, w tym fragment płaskiego dna bez śladu odcisku osi koła garncarskiego po jego stronie wewnętrznej, wykonanego z gliny schudzonej średnioziarnistą domieszką, barwy jasnobrunatnej. Na jednym z ułamków widoczne są ślady obtaczania. Pozostałe ułamki ceramiki są mało charakterystyczne.

Sonda 11 (3×2 m). Warstwa I — o miąższości do 0,20 m szarobrunatnej próchnicy z węglem drzewnym. Znajdowały się w niej 2 ułamki ceramiki mało charakterystycznej.

Warstwa II — o miąższości do 0,18 m ciemnobrunatnej ziemi z węglem drzewnym i kilkoma kawałkami polepy. Wydobyto z niej ułamki naczyń i prążnicy. Z warstwą tą wiązała się jama nr 2 ciemnobrunatnej ziemi z węglem drzewnym i kamieni polnych bez czytelnego układu. Uchwycona fragmentarycznie w rzucie poziomym o rozmiarach $0,60 \times 0,80$ m posiadała kształt półkolisty (ryc. 17). Poniżej niej zalegał calec w postaci żółtego, nieco gliniastego piasku. W profilu jama posiadała kształt głębokiej, płaskiej niecki o miąższości 1,30 m oraz 6-warstwowe wypełnisko (ryc. 18).

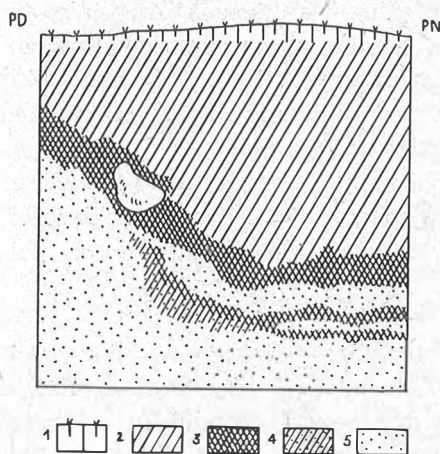
Warstwa I — o miąższości do 0,20 m szarobrunatnej próchnicy z węglem drzewnym i resztkami organicznymi.

Warstwa II — o miąższości do 0,90 m ciemnobrunatnej ziemi przesyconej dużą ilością węgla drzewnych.

Ryc. 17. Sonda 11, rzut poziomy jamy 2 uchwyconej fragmentarycznie: 1 — ciemnobrunatna ziemia z węglem drzewnym, 2 — piasek, skala 1:20

Fig. 17. Probe 11, horizontal view of pit 2 observed fragmentarily: 1 — dark brown soil with charcoal, 2 — sand, scale 1:20

Ryc. 18. Sonda 11, profil jamy 2: 1 — szarobrunatna próchnica z węglem drzewnym, 2 — ciemnobrunatna ziemia z dużą ilością węgla drzewnych, polepą i ceramiką, 3 — czarna ziemia z węglem drzewnym, popiołem i kamieniami, 4 — ziemia intensywnie przesycona spalenizną, węgiel drzewny, popiół, 5 — żółty, gliniasty piasek, skala 1:30

Fig. 18. Probe 11, profile of pit 2: 1 — grey brown humus with charcoal, 2 — dark brown soil with large amounts of charcoal, pugging and pottery, 3 — black soil with charcoal, ashes and stones, 4 — soil full of cinders, charcoal, ashes, 5 — yellow, clayey sand, scale 1:30

Warstwa IV — o miąższości do 0,20 m żółtego i żółtobrunatnego piasku bez materiału zabytkowego.

Warstwa V — ziemia intensywnie przesycona spalenizną oraz węgiel drzewny i popiół. Miąższość do 0,18 m.

Warstwa VI — żółty gliniasty calec.

Znajdowała się w niej mieliczna polepa, 7 fragmentów prażnicy, niewielka liczba kamieni — otoczków i ceramika w liczbie 53 ułamków naczyń, wśród których 30 ułamków pochodzi od naczyń górą obtaczanych. Spośród nich 5 ułamków zaliczyć można do naczyń słabo profilowanych, posiadających brzegi proste lub ukośnie ścięte na zewnątrz, zdobione w górnej części ornamentem wielokrotnej linii falistej, ukośnych krzyży (ryc. 16g-i). Gлина schudzona średnioziarnistą domieszką barwy szarobrunatnej. Ponadto 3 fragmenty pochodzą od naczyń dwustożkowatych zdobionych powyżej załomu wielokrotną linią falistą (ryc. 16j). Gлина barwy szarobrunatnej schudzona drobno- i średnioziarnistą domieszką. Wśród ceramiki znajdowały się także 3 części przydatne zachowane w małych fragmentach.

Warstwa III — o miąższości do 0,20 m czarnej ziemi z węglem drzewnym przesycona spalenizną i popiołem, z dużą liczbą osmolonych kamieni.

Chronologia

Przy analizie materiału pochodzącego z poszczególnych sond omówiono szczegółowiej tylko ceramikę, która właściwie stanowiła prawie wyłączny materiał zabytkowy. Jak wynika z analizy materiału, dominuje tutaj typ naczyń słabo profilowanych, bez wyodrębnionej szyjki, z lek-

ko wychylonym brzegiem i krawędzią przeważnie ukośnie ściętą na zewnątrz lub prawie zaokrągloną. Występują także naczynia jajowate i dwustożkowate posiadające wysoko umieszczony załom brzuśca. Ornamentyka utrzymuje się generalnie powyżej załomu brzuśca, a u naczyń łagodnie profilowanych bezpośrednio poniżej krawędzi. Najczęściej występujący motyw zdobniczy to ornament grzebykowy w postaci linii falistej i prostej, pionowych i ukośnych słupków. Dna z reguły są płaskie, na niektórych zachowały się odciski osi koła garncarskiego.

W świetle uzyskanych materiałów, dwuczłonowy, rozległy, wyżynny gród w Będargowie można datować na VIII/IX w. do połowy X w.

Uwagi końcowe

Gród w Będargowie stanowi ciekawy przykład dwuczłonowego obiektu obronnego. Grody tego rodzaju znane są z terenu Pomorza, jak np. w Świelubnie i Bardach, w pow. kołobrzeskim⁸, i w Wojęcinie, w pow. koszalińskim⁹, w Sikorach, Starym Drawsku i Trzecie, w pow. szczecińskim¹⁰ oraz z Małopolski, jak w Chełmcu, w pow. Nowy Sącz¹¹.

Ze względu na stosunkowo małą liczbę zabytków ruchomych, pozyskanych poza ceramiką, trudno w chwili obecnej określić jego bliższy charakter. Niemniej odkryte na terenie grodu ślady osadnictwa w postaci dużej jamy (sonda 2 na terenie członu I) mogącej uchodzić za pozostałość ziemianki, lub półziemianki, dalej jamy nr 2 (sonda 11 na terenie członu II), oraz licznie występującej ceramiki — mogą być potwierdzeniem stałego osadnictwa w obrębie grodu. Ta ostatnia ze względu na swe małe zróżnicowanie nie pozwala wprawdzie na ustalenie chronologicznego stosunku poszczególnych członów grodu. Niemniej można hipotetycznie przyjąć, że poprzeczny, wysoki na 6 m wał stanowił pierwotnie granicę starszego członu (grodu), który w miarę nasilenia się osadnictwa powiększono o dalszy człon (II).

⁸ W. Łosiński, *Badania archeologiczne w Świelubnie i Bardach, pow. Kołobrzeg w 1964 r.*, „Sprawozdania Archeologiczne”, t. 18, Wrocław-Warszawa-Kraków 1966, s. 161—172.

⁹ J. Olczak, K. Siuchniński, *Źródła archeologiczne do studiów nad wczesnośredniowiecznym osadnictwem grodowym na terenie województwa koszalińskiego*, t. 2, Poznań 1968, s. 120.

¹⁰ A. Stafiński, *Najdawniejsze słowiańskie osiedla obronne w okolicach Szczecinka*, „Materiały Zachodnio-Pomorskie”, t. 6, Szczecin 1960, s. 209—240.

¹¹ M. Cabalska, *Wieloczłonowe grodzisko w Chełmcu na tle podanych założeń obronnych z terenu Polski południowej*, „Prace Archeologiczne”, z. 10, Kraków 1968, s. 69—93.

Przy obecnym stanie badań nad osiedlami obronnymi na Pomorzu Gdańskim, datowanymi na okres przedpiastowski, dwuczłonowe grodzisko w Będargowie można rozpatrywać zarówno w relacji „gród” i „podgrodzie”, jak też traktować je jako punkt osadniczy większej całości typu opola.

SOUNDINGS IN THE EARLY MEDIAEVAL FORTIFIED STRONGHOLD RUINS AT BĘDARGOWO, WEJHEROWO DISTRICT

(Summary)

The aim of the soundings carried out at Będargowo in 1968, was to make as accurate an archeological examination as possible of the two-segment fortified stronghold ruins situated between two gullies on the River Dębica, about 700 metres west of the village. This object, irregularly rectangular in shape, with an internal diameter of 82×44 metres, is fortified by a rampart with an average height of 2 metres, divided into two parts by a 6-metre high transverse rampart and a poorly-preserved moat running along the high rampart, visible from the north (fig. 1). 16 probes totalling 65.70 sq.m. were placed. The results from element 1 at a depth of 0.5 metres below the excavation surface, gave the whole of a semi-dugout, oval-shaped in horizontal cross-section, with a diameter of 4.5×2.7 m. (fig. 6) and in the shape of a flat bowl 1 metre deep in profile. This had a 4-layer filling and a hearth comprising two layers of stones, clay, ashes, loam and charcoal (fig. 7). The inventory comprised a clay spindle-whorl, a whetstone, an unidentified iron object and a large amount of pottery. These were mostly hand-moulded, top-turned pots with a soft profile, without a separate neck, with a slightly inclined edge diagonally cut outwards or almost rounded, also ovoid and biconical pots decorated on the upper part (fig. 10 f).

During excavations, traces of building were struck, in the form of a layer of stones and charred wooden beams (fig. 13). A probe was fixed in the present-day cut in the rampart, in the southern part of segment I, uncovering a cross-section of the rampart and showing 8 culture layers. The presence of charcoal suggests its wood-earth construction (fig. 15).

Fit 2, 1.30 metres deep, with a 6-layer filling comprising quite a lot of pottery, loam and fragments of a millet roasting hearth (fig. 16g—j), was observed in fragmentary form in segment II of the stronghold. The pots included some top-turned, poorly profiled and biconical, decorated with many wavy lines. In the light of the material obtained, the two-segment stronghold in Będargowo can be dated as VIIIth/IXth to mid-Xth century.

As the pottery was only slightly differentiated, it was impossible to fix the chronological relationship of the individual segments. It can be accepted hypothetically though, that the 6-metre high rampart formed the initial boundary of the older segment of the stronghold which was extended by a further segment as settlement increased (II).